

GAP VE TABİATIN YOK OLMASI

Prof. Dr. Ekrem SEZİK

Gazi Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmokognozi Anabilim Dalı, Ankara

GAP hakkında o kadar çok yazılıyor, radyo ve TV programları yapılıyor ki, hemen herkes Türkiye için önemini ve gereğini biliyor. Zaman zaman GAP tamamlandığında bölgenin nasıl değişeceği, elde edilecek zenginlikler anlatılıyor, rakamlar veriliyor. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne turistik veya siyasi turlar, geziler düzenleniyor.

Panelde benden önce konuşan değerli konuşmacılar GAP'ın ülkemize kazandıracaklarını uzun uzun anlattılar. Ben GAP ile ilgili olan değerlendirmeme geçmeden, çevrenin ve tabiatı korumanın çok önemli olduğunu bir iki örnekle anlatmak istiyorum. Bundan 10 yıl kadar önce bu binanın yani otelin bulunduğu yerin bir sokak ötesinde cehri denen bitkilerin meyvalarını araştırma yapmak üzere toplamışım. Otuz-kırk yıl kadar önce bu bölgeden orkide topladığına dair kayıtlar bulunmaktadır. Şimdi burada ne çehri kaldı ne de çiçek. Yatağan'da, termik santral kurulmadan önce, pek çok orkide bulunmaktaydı. Bunların içinde çok nadir olanlar da vardı. Şimdi hiçbirini bulmamız mümkün değil.

Güneydoğu Anadolu Projesi hep kazanç mı getirecek, hiç kaybımız olmayacak mı? Şimdi bu bölgenin biyolojik zenginliklerini ve bilhassa bitkisel potansiyelini tanıtmak, bölgenin gerekli tedbirler alınmazsa, görebileceği kayıpları sizlere anlatmaya çalışacağım. Daha doğru bir deyişle, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin

bölgenin biyolojik kaynaklarına olan etkisini kısaca gözlerinizin önüne sermek istiyorum.

GAP tamamlandığında bölgede takriben 75.000 hektar büyüklüğünde göller meydana gelecektir. Diğer taraftan sulama kanalı şebekeleri de yapılacaktır. Yani kurak, susuz olan bölgeler, nemli, sulak hale gelecektir. Basit bir şekilde açıkladığım bu ana değişiklik, bölgenin ekosisteminde değişiklikler olmasına sebep olabilecektir. Şöyleki : Bazı bitki ve hayvan türleri ortadan kalkabilecek, bazılarının popülasyonlarında değişiklikler olabilecektir. Sunî göllerde daha önce mevcut olmayan bitki ve hayvanlar yaşamaya başlayabilecektir. Yani bu göllerin flora ve faunası teşekkül edecektir. Tabii göllerin çevresinde, sulama kanalları civarında da aynı tipten değişiklikler meydana gelebilecektir. Bu olayın büyük bir **BIYOLOJİK DENEY OLDUĞUNU** ve uzun bir süre içinde meydana geleceğini hatırlatmak isterim.

Yukarıda özetlediğim hadisenin bir benzeri Keban Barajı inşaatından dolayı yaşanmıştır. Göl alanı ve çevresinde yetişen, bölgeye has pek çok yabancı bitki su altında kalmış, belki nesilleri tükenmiş belki de yeni yayılışlar göstermişlerdir. Bu konuda bildiğimiz hemen hiçbir bilgi yok. Çünkü, Keban Barajı yapılmadan önce, bölgenin biyolojik zenginlikleri tespit edilmediği için, hangi bitkiler kaybolmuş, ne gibi değişiklikler

Bu güzel çiçekler ve benzerlerinin Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tamamlanması sonucu yok olmasına gönlümüz razı olur mu?

olmuştur sorularına da cevap bulunamamaktadır. Kısacası Türk ilim adamları önemli bir deneyi takipten mahrum kalmışlardır. Tabii bu araştırmanın kendilerine ilim dünyasında kazandıracığı şereflerden de...

Türkiye'nin bitki örtüsünün zengin olduğu hemen her fırsatta söyleniyor. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ise fakir bir bitki örtüsüne sahip olduğu zannedilir. Halbuki GAP içine giren bölge, tahmin edilemeyecek derecede zengindir. Türkiye'de yetişen bitkilerin % 30-35 civarındaki bir miktar bu bölgede yetişmektedir. Tablo 1'de bazı önemli familyaların Türkiye'de, Güneydoğu Anadolu'daki toplam tür sayıları ve Güneydoğu Anadolu'daki türlerine % oranı görülmektedir.

Tablo 1

Familya	(1)	(2)	(3)
Papaveraceae	72	27	37.5
Compositae	1.120	390	34.6
Labiatae	520	139	26.7
Liliaceae	388	111	28.6
Boraginaceae	291	106	36.4
Scrophulariaceae	455	123	27.1
Rosaceae	245	96	39.6
Leguminosae	503	184	36.6
Umbelliferae	401	149	37.2
Valerianaceae	46	16	34.8
Solanaceae	35	14	40
Cruciferae	448	172	38.4
Polygonaceae	59	29	49.2

(1) Türkiye'deki toplam tür sayısı

(2) Güneydoğu Anadolu'daki toplam tür sayısı

(3) Güneydoğu Anadolu'daki toplam tür %'si

Türkiye'deki *Anthemis* (papatya) türlerinin % 46'sı, *Helichrysum*'ün % 37,5'u, *Rosa* türlerinin % 56,4'ü, *Astragalus*'ün (geven) % 38'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yetişmektedir.

Kısacası GAP içinde kalan bölge bitki, açısından, zannedildiği gibi, fakir değildir. Diğer taraftan Türkiye'nin floristik açıdan en az araştırılmış bölgelerinden biridir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bazı nadir bitkiler (soğanlı bitkiler, orkideler gibi) de yetişmektedir.

Bölge pek çok bitkinin ve bilhassa tarım bitkilerinin gen merkezidir. Bu konuda birkaç proje yapılmışsa da, yeterli değildir.

Bölge'de pek çok bitki halk ilacı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Halk, yüzlerce yıldır, çevresinde yetişen bitkileri değişik hastalıklara karşı, basit ilaç formları halinde kullanmaktadırlar. Bölgenin gelişmesi, şehirleşmenin artması, göçlerin meydana gelmesi bu folklorik bilgilerin yok olmasına sebep olmaktadır.

Ümit ederim ki, bölgenin bitkiler açısından önemini sizlere açıklayabildim. Güneydoğu Anadolu Projesi tamamlandıktan sonra tabiatın korunması konusunda ortaya çıkabilecek problemlerin bir kısmı bunlar.

Peki, bu problemleri çözmek için neler yapılabilir? Gelin bu sorunun cevabını da arayalım. Yapılması gerekenler kısaca şunlardır :

1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin florasının tespiti : Bu çalışma GAP bittikten sonra yapılacak diğer çalışmalara temel teşkil etmesi bakımından son derece önemlidir. Meydana gelebilecek değişiklikler ve sebeplerinin açıklanabilmesi için halihazırdaki bitki örtüsünün muhakkak tespiti gereklidir.

2. Bölgeye has bitkilerin tespiti ve korunması : Bölgede meydana gelebilecek değişiklikler sırasında, endemik ve nadir bitkilerin kaybolup kaybolmayacağı şimdiden bilinemediği için, bu grup bitkilere ait örneklerin toplanması ve çevre üniversitelerden birinde kurulacak bir botanik bahçesinde muhafazası gereklidir.

3. Ekonomik ve Tıbbi Bitkiler : Bölgenin ekonomik ve tıbbi değeri olan veya olabilecek olan bitkileri toplanmalı, kimyasal ve farmakolojik açıdan incelenmelidir.

4. Halk İlaçları : Bölgedeki sosyal yapı değişmeden, halk ilaçları ile ilgili bilgiler derlenmeli, ilaç olarak değerlendirme çalışmalarına temel olacak bilgiler tespit edilmelidir.

Kısaca belirttiğim bu hususlar, 4-5 yıldır, biyoloji ile ilgili ilim adamları tarafından müteaddit defalar dile getirilmiştir. Konuşmalar yapılmış, ön raporlar, projeler hazırlanmış fakat bir türlü fiiliyata geçilememiştir.

Son proje, TÜBİTAK tarafından hazırlanıp DPT'ye verilmiştir. Projeyi gerçekleştirmek için gerekli para da, Türkiye'nin bugünkü imkânları ile yüksek bir rakam değildir. Üç yıl için 700 milyon TL.

Bu projeye göre araştırma 4 grupta yapılacaktır : Endemik ve nadir bitkiler, botanik, zooloji ve halk ilaçları grupları. Bu gruplarda uzmanlar, öğretim üyesi, toplayıcılar, teknik eleman ve yönetici olmak üzere takriben onar kişilik 17 ekip bulunacaktır. Sadece bitki ve hayvanları toplamak değil, bunların resimleri de çekilecek ve kalıcı, gerektiğinde kitap haline getirilebilecek bir arşiv de meydana getirilecektir. Türk biyologları, bu araştırmaları başarabilecek güç ve sayıdadır.

Projenin işlerlik kazanabilmesi için gerekli maddî desteğin miktarı çok yüksek değildir. Üç yıl için 700.000.000 — TL. Bu, GAP'a harcanan diğer paraların yanında son derece küçük bir miktardır. Bu paranın 3 yılda ödeneceği düşünülürse, kolayca bu desteğin sağlanabileceği anlaşılır.

Bu projenin gerçekleştirilmesi konusunda hâlâ bir hareket bulunmamaktadır. Türk ilim adamlarına bu projeyi gerçekleştirmek için gerekli maddî destek sağlanamazsa KEBAN'daki **hata tekrarlanmış ve Türk ilminin sesini dünyaya duyuracak bir fırsat daha kaçırılmış olacaktır.**

Ayrıca önemli miktarda biyolojik zenginlikler yok olacaktır.